

Klasični ideološko-kritički pristup sociologije saznanja nastao u preglednom hladnoratovskom bipolarnom svetu trebalo je modifikovati, dopunjavati i prilagođavati "novoj nepreglednosti" kraja 20. veka. Objašnjenje izmenjene društvene stvarnosti tražilo je nove odgovarajuće naučne teorijske i methodske postupke. U spletu novih teorija i metoda trebalo je odabrati one koji su najprimereniji zadatku istraživanja. Trebalo je razdvojiti ideološke od naučnih sadržaja na temelju kriterija promišljenog prosvetiteljskog racionalističkog nasleđa izbegavajući naglu konverziju i tvrdokorni dogmatizam. Drugim rečima trebalo je izbeći isključivost bilo kog pristupa, ali i eklektički relativizam koji bi istraživanje lišio profila. Zato je valjalo odabrati najinkluzivniji pristup, odnosno onaj koji dozvoljava dopunu i ugradnju methodskih načela iz drugih pristupa, a da ne pređe u eklektiku. U ovom radu sociološkosaznajno nasleđe marksizma nije odbačeno kao smetnja tom složenom zadatku već naprotiv kao korisna osnova za integraciju ostalih methodskih i teorijskih postavki. Interesna pozadina poslehladnoratovskih idejnih sukobljavanja i različiti stupnji ideološkog iskrivljavanja naučne i druge svesti mogu se objašnjavati samo razuđenom mišlju koja u svom okviru raspolaže sredstvima za ispitivanje te veze, a koja je i otvorena za uključivanje raznovrsnih sadržaja drugih pristupa.

Osnovna vizija novog epohalnog stanja i ključni elementi pristupa izneti su u prvom delu knjige. Najviše prostora (drugi deo knjige) posvećeno je međunarodnim debatama s kraja "veka ideologija" jer su u njima ponajviše izdiferencirana različita gledišta. Na njihovom sadržaju pokazano je izmenjeno viđenje istorije u svetu. Naime, nije nepoznato da se stavovi dogmatizuju do isključivosti najčešće u sučeljavanju sa drugačijim mišljenjem. Nekada bi bez polemika konformisti ostali manje rigidni, a neka gledišta nedorečena. Već samo isticanje prioriternih sadržaja iz pomenutih rasprava može donekle olakšati razumevanje istraživačkog pristupa ovoga rada. Nije teško uočiti da je pristup ovog istraživanja građen pod pretežnim uticajem predstavnika društvene (a ne događajne niti političke) istorije: E. Hobsbauma, M. Levina, I. Volerstina, J. Koke, itd. Manje ili više posredno pristup je povezan sa opredeljenjem. Verovatno je u trećem delu knjige o Jugoslaviji opredeljenje pisca najvidljivije u kritičkom odnosu prema masovnoj konverziji intelektualaca. Kod prikaza sukobljenosti današnjeg različitog srpskog i hrvatskog istorijskog sećanja, uticaj prisutne perspektive žrtve kod obeju strana u saznanjosociološkom pogledu uočen je kao glavni podstrek iskrivljene vizije, jer je ostavio malo prostora za istraživanje senki istorije vlastite nacije. Drugim rečima, kritika raznovrsnih pristrasnosti koje izviru iz veličanja vlastite nacije ovde se shvata kao nužni uslov objektivnog poimanja složenog procesa prevladavanja prošlosti krajem 20. veka. Kao ne manje važna komponenta za stvaranje višeslojnog i dijalektičkog kriterija u oceni istorijske funkcionalnosti režima i ideologija istaknuta je kritika jednostrane demonizacije socijalizma.

Govoreći modernijim žargonom predmet ove knjige je promena identiteta koji su sadržani u viziji prošlosti nakon sloma evropskog socijalizma. Kritički osvrt na ovo složeno stanje, koje je još u previranju, ne pretenduje na apsolutnu nepristrasnost slobodnolebdećeg intelektualca niti je relativistički skeptičan. Pristup je opredeljen. Opredeljenje pisca su u teorijskom pogledu oblikovala dosadašnja vlastita sociološkoistorijska istraživanja, a u idejnopoličkom pogledu vreme u kom je sazrevalo. Bilo je to doba podela sveta između kapitalizma i socijalizma s jedne i fašizma i antifašizma s druge strane. Može se učiniti da na stranicama ove knjige moralizam pomenute druge podele nije prevladan. Taj utisak nije prividan. Antifašizam, a ne antitotalitarizam, ovde je shvaćen kao teorijski postulat i